

De Meistaking van 1943

De Meistaking van 1943, de tweede grote staking in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog, was het directe gevolg van de Proclamatie van Generaal Christiansen, de Duitse militaire bevelhebber in Nederland. In de kranten van 29 april 1943 verscheen deze bekendmaking, die inhield dat alle bijna 300.000 Nederlandse militairen, die in mei 1940 tegen de Duitse invallers hadden gevochten, zich opnieuw moesten melden en teruggevoerd zouden worden in krijgsgevangenschap. Ze zouden vooral in Duitsland te werk worden gesteld.

Hierop brak vanuit de Machinefabriek Stork te Hengelo een wilde ongeorganiseerde staking uit, die vooral in de noordelijke provincies met veel geweld werd onderdrukt. In heel Nederland vielen 175 dodelijke slachtoffers, waarvan zestig in de drie noordelijke provincies: 22 Friezen, 31 Groningers en 7 Drenten. Van deze zestig werden zesentwintig 'op patrouille' neergeschoten en achtergelaten. Vierendertig werden gefusilleerd, waarna hun lichamen werden begraven 'op een plaats die niet bekend gemaakt werd', dit om de bevolking extra te intimideren.

Boek Ommelanden

Op 29 April werd door de Wehrmacht bekend gemaakt dat alle soldaten weer in krijgsgevangenschap zouden moeten. Hierop braken spontaan overal in Nederland stakingen uit. Op 1 en 2 mei 1943 werd er bij 'De Ommelanden' gestaakt en leverden de veehouders geen melk meer aan de fabriek.

Op maandag 3 mei werd er weer melk geleverd en werd het werk op de fabriek hervat. Boeren uit Noorderlaren wilden in eerste instantie niet leveren. In samenwerking met de burgemeester van Haren is het gelukt om de boeren alsnog tot levering te bewegen. 's Avonds kon er een vrachtwagen gestuurd worden om de melk van deze boeren op te halen. Er hoefden geen lijsten met namen aan de Duitsers te worden overhandigd van al diegenen die mee hadden gedaan aan de staking. Er zijn dan ook geen personeelsleden of veehouders opgepakt naar aanleiding van deze staking.

Oosterwolde

En toen kwam op 29 april 1943 de proclamatie, dat de leden van het voormalige Nederlandse leger weer terug in krijgsgevangenschap moesten om in Duitsland te worden tewerkgesteld. Dit riep door heel Nederland een golf van verzet op. En al de volgende dag werd overal gestaakt, óók hier.

De maatregel van de bezetter kwam hard aan.

Men begreep, dat ook Friesland van zijn zuivelprodukten steeds meer aan Duitsland zou moeten afstaan. En op het moment, dat de drukte van het boerenbedrijf voor de deur stond - het vee kwam in de wei, de melkproductie nam toe - zouden velen naar Duitsland moeten. Het verzet daartegen kwam tot uiting in een melkstaking.

Het bestuur kwam op 1 mei in spoedvergadering bijeen. De aanleiding was, dat de overgrote meerderheid van de leden geen melk meer leverde. De melkrijders kregen opdracht de melk weer op te halen en de boeren werd geadviseerd de melk weer als gewoon te laten verwerken. De provinciale voedselcommissaris deelde dit telegrafisch nog aan het bestuur mee. Maar de staking zette door.

1 404 betekend inmiddels niet meer op [www](http://www.zuiverhistorienederland.nl) te vinden onder oorspronkelijke URL (ZHN.)

Nog wel uitvoerig onderzoeksverslag (off-line versie) zie:T-de-Witte-dathetzolangmoestduren.pdf

BEKENDMAKING

De Wehrmachtsbefehlshaber in den Nederlanden, Generaal der vliegers, F. H. Christiansen, maakt bekend :

Ten vervolge op de (elders in dit nummer) gepubliceerde Bekendmaking van 29 April 1943 worden hiermede opgeroepen om zich te **melden** ten einde in krijgsgevangenschap te worden teruggevoerd :

Het beroepspersoneel der voormalige Nederlandsche weermacht onder den rang van officier, geboren na den datum van 31 Maart 1898, voor zoover het in Mei 1940 in actieven dienst der Nederlandsche weermacht stond.

Moeten zich aanmelden in het Wehrmachtslager te Amersfoort, Zonnebloemstrat. 's' kens tusschen 8 en 11 uur, zij die behooren tot :

1. het wapen der infanterie, cavalerie, artillerie, technisch personeel, politietroepen, op 7 Mei 1943;

2. Het wapen der genie, pontonniers en torpedisten, den **militairen** geneeskundigen dienst, de zeemacht, met de beginletters A tot H, op 10 Mei 1943;

3. allen, hierboven niet genoemde en genoemde wapens en onderdeelen en de zeemacht met de beginletters I tot Z, op 13 Mei 1943.

Bij de aanmelding moeten de persoonsbewijzen en, voor zoover nog voorhanden, militaire papieren worden overgelegd.

Kleeding: zooveel mogelijk in uniform, of in burgerkleeding. Het verdient aanbeveling een werkpak (costuum), Zondagspak, een wollen deken, ondergoed en een extra paar schoenen mee te brengen. De totale bagage mag uit ten hoogste twee handkoffers bestaan.

Van de aanmelding en terugvoering in krijgsgevangenschap zijn vrijgesteld:

I. Alle leden der Nederlandsche politie en haar neven-organisaties, in zooverre deze personen in actieven dienst staan bij:

a) Staats-ordepolitie, b) Gemeente-ordepolitie, c) Marechaussee (Gendarmerie), d) de politie te water, e) de staatsrecherche (recherche-centrale, recherche-hoofdafdeeling, recherche-afdeeling), f) de gemeente-recherche, g) de staatsbrandweer, h) de gemeente-brandweer, i) van de vrijwillige brandweer, de hoofdberoepelijke krachten of leiders, k) vaste kern van den luchtbeschermingsdienst (door het Rijk bezoldigd).

II. Onderofficieren, die tijdens hun actieven dienstdtijd administrateurs waren.

III. Personen, die als hoofdberoep bij den Nederlandschen Arbeidsdienst werkzaam zijn.

IV. In Duitschland werkende personen.

De onder I genoemde personen moeten uiterlijk op 15 Mei 1943 een verklaring van het hoofd van den tak van dienst, waarbij zij thans werkzaam zijn, inzenden aan den Commissaris voor de belangen der voormalige Nederlandsche weermacht te Den Haag, Lange Voorhout 7

Wie aan den oproep van den Wehrmachtsbefehlshaber geen gevolg geeft of tracht zich op andere wijze aan de terugvoering in krijgsgevangenschap te onttrekken, moet op de strengste maatregelen rekenen. Dit geldt eveneens voor personen, die de betrokkenen bij dergelijke pogingen ondersteunen.

Op 2 mei werden er in Haule melkbussen weggemaakt en werd in Donkerbroek een tramwagen uit de rails geduwd. De dag daarop duwde een groep van een twintig man uit Oosterwolde, die van de Duistereweg kwam, een vrachtauto met volle bussen melk uit Appelscha in het kanaal. Diezelfde dag werd in de omgeving van Oosterwolde een boerderij in brand gestoken. Het bestuur vergaderde opnieuw, waarbij ook de burgemeester aanwezig was. Deze wees het bestuur op de ernst van de staking en deelde mee, dat gezaghebbende instanties eisten, dat een lijst werd overgelegd, met namen van stakende werknemers en van veehouders, die weigerden hun melk af te leveren. Zijn verzoek was de veehouders hiermee in kennis te stellen, hetgeen ook werd besloten.

[061] Maar het was nog niet afgelopen. Van 3 op 4 mei werd de trambaan tussen Oosterwolde en Makkinga ondergraven. De 4e mei is waarschijnlijk de ergste dag geweest, omdat toen de Duitsers zich intensief met de zaak gingen bezighouden. Op die dag werd in Fochteloo een man door de Duitsers in het been geschoten, die een groep van ongeveer 20 man wilden verspreiden. In Appelscha was op 3 plaatsen brand gesticht in de bossen, waardoor ongeveer 250 hectare jong naalldhout werd vernield. Een politieman begeleidde een melktransport uit Appelscha, maar er stonden nagenoeg geen bussen langs de weg. Een Duitse patrouille uit Assen, die ter assistentie kwam, werd tegen 11 uur in Appelscha opgehouden, doordat een brug was opgedraaid. De gevolgen waren verschrikkelijk. Drie, nog jonge mannen, te weten J. Kiewiet, M. Bruinsma en A. de Boer, werden ter plaatse standrechtelijk geëxecuteerd. De bezetter liet toen zijn ware gezicht zien. De staking verliep toen, begrijpelijkerwijze, snel en op 6 mei draaiden alle zuivelfabrieken weer normaal.

75 Jr CZ Roden

MELKSTAKING

Omtrent de melkstaking begin mei 1943, is in de notulen niets te vinden. In de fabrieken te Roden en Zevenhuizen werd niet gestaakt. De overgrote meerderheid van de boeren bleef melk leveren en de melkrijders brachten deze naar de fabriek.

Toch heeft deze staking in de gemeente Roden nog slachtoffers geëist. Van de melkrijder die de melk uit Roderesch haalde, werden de bussen van de wagen getrokken en leeggegooid. Dit had treurige gevolgen. Eén der mannen, Van Bergen, ging op de vlucht voor de Duitsers en hun handlangers en werd doodgeschoten. Andere slachtoffers van de melkstaking waren Bakker en Postema. Straatnamen in Roden zullen de herinnering aan deze daad van verzet en het treurige gevolg, voor altijd bewaren.

Via internet

3 mei 1943

Er breekt een landelijke staking uit als op 29 april in de kranten het bericht versijnt dat alle bijna 300.000 Nederlandse ex-militairen worden opgeroepen om als krijgsgevangenen in Duitsland te gaan werken. Jan Postema organiseert vervolgens in Roden de melkstaking. Als stakingsleider roept hij de boeren op om als protest geen melk aan de fabriek af te leveren.

De derde mei is een angstige morgen. Postema zag het eerst nog niet zo somber in, overtuigd als hij was, dat zijn handelen goed was. De burgemeester vraagt evenwel om assistentie. 's Morgens komen de Duitsers Roden binnen rijden en vragen op het gemeentehuis naar de naam van de stakingsleider en zijn aanhangers. In samenwerking met de NSB en landwachten worden de huizen en mensen aangewezen.

Ella's vader heeft net vee naar de wei gebracht, wandelt nog even met zijn dochter langs het huis en zit rond twaalf uur rustig aan tafel te eten. Plotseling stopt een auto met gierende remmen voor hun huis. Vader en moeder Postema kijken elkaar aan en weten dat ze snel moeten handelen. Zij loopt naar de voordeur, Jan Postema naar de achterdeur, klaar om te vluchten. Op dat moment stormen twee Duitsers door de voordeur en twee door de achterdeur naar binnen. Jan Postema wordt tussen vier Duitsers, met de karabijn op hem gericht, afgevoerd in een overvalwagen, waarin ook een landwachter zit. Ella's moeder staat in de deur-opening hen na te staren. Ze mogen geen woord meer wisselen. Ook burens volgen wat daar gebeurt. Als afscheid steekt Jan Postema nog een hand op, die door een wapen van een Duitser wordt weggeslagen. Dat was het afscheid van Ella's vader.

Doodvonnis keerpunt in Roden

Postema wordt via Assen naar het Scholtenhuis in Groningen gebracht en direct ter dood veroordeeld. Dat vonnis zou voor de avond voltrokken worden. Op de trap naar buiten duwt hij twee bewakers opzij en onderneemt een vluchtpoging. Een Duitser doorschiet hem op buikhoogte. Zwaargewond komt hij niet ver. Op de hoek Jacobijnerstraat en St. Jansstraat staan twee agenten van de gemeentepolitie die de achtervolging zien gebeuren. Een politieman trekt zijn wapen en treft Postema van vlakbij in het hoofd. Het lichaam van Jan Postema zal tot zonsondergang op de hoek van de Martinatoren blijven liggen. Op roze aanplakbiljetten komen in de stad de namen van de gefusilleerden te staan, alles als waarschuwing aan de bevolking dat een ieder zich aan de nieuwe Duitse regels dient te houden. Zo niet, ieder kan zien wat hen dan zal overkomen. De meistaking eist in Roden drie slachtoffers. Kort daarna lijkt de rust hersteld te zijn, maar het verzet wordt niet gesmoord, het neemt juist toe, precies het tegenovergestelde van wat de Duitsers ook in Roden wilden bereiken.

De agent die Postema in het hoofd schiet, wordt na de bevrijding voor zijn daad gearresteerd, waarbij zijn collega dan tegen hem getuigt.

Bron: http://www.noorderbreedte.nl/artikel_rechts.php3?artikel=2609

De meistaking: een keerpunt

Uitgesproken agrarisch was de meistaking in 1943. De directe aanleiding was het Duitse bevel dat alle oud-militairen zich alsnog voor krijgsgevangenschap moesten melden. Er was behoefte aan werkvolk. De aankondiging werkte als de windvlaag die van een smeulend vuurtje een vlammenzee maakt. De onrust verspreidde zich razendsnel onder de bevolking. In heel het Noorden ontstond er beweging. Boeren weigerden melk te leveren aan de fabriek en de fabrieksarbeiders weigerden de geleverde melk te verwerken. Door die wisselwerking werd de 'melkstaking' vrijwel algemeen. De Duitse oproep kwam op 27 april, op 2 mei lag de zuivelindustrie in Groningen, Friesland en Drente bijna helemaal plat. Er heerste een strijd bare stemming. Stakers lieten de melk van 'foute boeren' in de sloot lopen en intimideerden werkwilligen.

De bezetter reageerde meedogenloos. Speciale kleine eenheden trokken door het gebied om met geweld de staking te breken. In plaatsen waar nog nauwelijks een Duitser was gezien, raasden nu de overvalwagens. Op samenscholingen werd geschoten. Op verscheidene plaatsen werden stakers gefusilleerd. De ergste terreur trof de buurtschap Trimunt bij Marum, waar

zestien mannen en jongens werden vermoord.

De meistaking was een keerpunt in de stemming op het platteland. De bezetter had overal zijn ware gezicht laten zien. De scheidslijn tussen goed en fout was nu messcherp. Het was nu echt oorlog. Zo werd de meistaking juist door de terreur een impuls voor het verzet.

404

Trouw - dinsdag 4 mei 1993

'U vroeg dus de melkfabriek om te staken'

BERT VAN PANHUIS

Staken in de oorlog, 20.30 uur, Ned. 3. Voor het eerst van hun leven, zo valt aan te nemen, zitten Johan Walinga en Femy Hoogenboom-Effink vanavond in het NOS-programma 'Staken in de oorlog' samen aan een tafel. Onbekenden van elkaar dus. Het is maar ten dele waar. Maartje van Weegen praat met de vier april/mei-stakers uit 1943 in Storks fabriekshal.

Want eensklaps roept Walinga uit: "Dan bent u het dus die die vrijdagochtend de melkfabriek heeft gebeld met de oproep om te staken!" En inderdaad: het is zijn tafelgenote geweest, die op vrijdagochtend 30 april 1943, zittend aan de telefooncentrale van Stork Ketels in Hengelo, iedereen die ze maar aan de lijn heeft gekregen, heeft opgeroepen het werk neer te leggen, uit protest tegen de maatregel van de Duitse bezetter om Nederlandse voormalige militairen terug te roepen in krijgsgevangenschap.

'Staken in de oorlog' is een gesprek van Maartje van Weegen met vier mensen die meededen aan de aprilmei-stakingen. Bijna het hele land deed mee aan dit protest tegen de maatregelen tegen de ex-militairen. Aangevoerd door de werknemers van Stork gingen andere fabrieken plat en de volgende dag was de staking overgeslagen naar onder meer de zuivel in Friesland, de mijnen in Zuid-Limburg en andere industrieën in het zuiden en westen van Nederland. De reactie van de bezetters was buitengewoon hard. Het standrecht werd afgekondigd. In de eerste meidagen stierven tachtig stakers voor het vuurpeleton. Toen Duitsers op samenscholingen schoten, kwamen nog eens 95 stakers om het leven. Verder raakten vierhonderd Nederlanders gewond. Toch hield de staking meer dan een week stand. De tegenstand tegen de nazi's werd grimmiger en het verzet kreeg een enorme impuls. "Gehoorzaam Nederland werd een weerbarstig Nederland", zou dr. L. de Jong concluderen.

De vier gesprekspartners van Van Weegen, die hun relaas doen op een historische plaats: de fabriekshal van Stork Ketels, hebben alle vier een actieve rol gespeeld in de staking. Femy Hoogenboom-Effink verspreidde de stakingsoproep dus vanuit het Stork-complex, Johannes Walinga, die turfsteker was in het Friese Oudega, was een van de leiders van de melkstaking, Piet Jonker uit Landgraaf was een van de kompels van de Julia-mijn in Eygelshoven en deed mee aan het platleggen van de mijnen en modelmaker Dirk Bakker legde het werk neer bij ijzergieterij Vulcanus in Vaassen.

Er wordt heel verschillend gereageerd op de stakingsoproep vanuit Hengelo. Bij Stork zelf is op 29 april binnen een half uur de werkvloer leeg. In Eygelshoven doen ze mee, maar met toch wel wat angst. Er werken nogal wat Duitsers en NSB'ers in de mijnen. In Oudega willen de arbeiders van de melkfabriek eerst doorwerken, maar de dorpsbevolking eist massaal actie. Uiteindelijk komt er geen druppel melk de fabriek in. Walinga: "De sloten stonden wit van de melk; er is zeker 15 000 liter verloren gegaan." Bij Vulcanus porde men elkaar ook op, maar al snel sloeg de teleurstelling toe, omdat de spoorwegen niet meestaakten. En dat was, wist men, van doorslaggevend belang.

De tegenmaatregelen zijn grimmig. In Zuid-limburg zet de bezetter de directeuren onder druk. Die gaan bij de kompels langs om te vragen of ze weer aan het werk willen gaan. Want anders wordt er meedogenloos gestraft. De angst wordt er in gejaagd met de executie van zeven mijnwerkers. Bij Vulcanus worden twintig gijzelaars opgepakt en die verdwijnen zes weken naar het kamp Vught. Voorts drijven de Duitsers zo'n 150 werknemers in een schaftlokaal en beleggen ze rechtszittingen volgens de regels van het standrecht. Uiteindelijk worden vier mensen terechtgesteld. In Oudega, waar geen nazi of NSB'er woonde, trekt op zondagmorgen de Grune Polizei binnen om stakers op te pakken. Met het machinegeweer op de keel noemen sommige dorpsbewoners namen. Walinga ontsnapt op wonderlijke wijze aan de dood. Een dorpsgenoot krijgt de kogel, een tweede gaat naar Dachau.

En wat betekende de april-mei-staking, die zo vaak wordt achtergesteld bij die van februari 1942 tegen de jodenvervolgung? Walinga: "De deuren gingen open, de mensen gingen onderduikers opnemen. Je kon die onderduikers ineens veel makkelijker kwijt bij de mensen. Oudega werd een verzetshaard." En concluderend: "De april-mei-staking vormde je. Wat sluimerde werd wakker. Je ging aan de slag."

Copyright: Trouw

Bron: Bron: 404

1.7 De slachtoffers

Deze mensen liggen begraven op de Appèlbergen. Zij zijn zestig jaar vermist geweest. Namen

20 Broer de Witte, 19 jaar.

Broer de Witte deed op zaterdagavond 1 mei 1943 met zijn 17-jarige broer Wiebe en vele anderen mee aan de melkstaking op het fabrieksterrein van de melkfabriek te Oudega (Wymbritseradeel). Bussen melk werden van de melkauto's getrokken en leeggegooid op het fabrieksterrein. De volgende ochtend werd hij samen met Wiebe van huis gehaald. Met een groot anderen werd hij gearresteerd. Vier van hen werden op 3 mei 1943 standrechtelijk tot de doodstraf veroordeeld in het Scholtenshuis te Groningen. Broer werd, als oudste, op de schietbaan van de Rabenhauptkazerne te Groningen gefusilleerd op 3 mei 1943 om 15.00 uur. De drie anderen, onder andere Wiebe, kregen gevangenisstraf. Broer woonde bij zijn ouders in Greonterp bij Blauhuis, en was student aan de Landbouwschool.

22 Harm Bakker, 26 jaar.

Harm Bakker deed op maandag 3 mei 1943 met zijn broer Jan en vele anderen mee aan het leeggooien van melkbussen die langs de kant van de weg in Roderesch stonden. Later op de dag werden zes personen gearresteerd. Vier van hen werden meegenomen naar het Scholtenshuis te Groningen. Harm werd samen met Jan Postema, die die middag op de vlucht is doodgeschoten, standrechtelijk ter dood veroordeeld, en op 3 mei 1943 om 20.10 uur op de schietbaan van de Rabenhauptkazerne te Groningen gefusilleerd. Jan Postema is in het geruimde Trimuntgraf gevonden op 1 december 1945. Harm Bakker was ongehuwd, was pakhuisknecht en woonde in Steenbergen.

26 Rienold Terpstra, 29 jaar.

Rienold Terpstra deed met vele anderen mee aan de melkstaking te Doezum. Hij weigerde op maandag 3 mei 1943 melk af te geven. Toen de Duitsers dwongen tot melkvervoer heeft hij met twintig anderen meegedaan met het leeggooien van melkbussen nadat deze waren opgehaald. De volgende ochtend is hij om 5.00 uur thuis gearresteerd en op het Scholtenshuis te Groningen standrechtelijk ter dood veroordeeld. Hij is op 4 mei 1943 met Paulinus Nieuwold, Gerrit Imbos, Will van Rossum en Cornelis Luinstra naar Strokartonfabriek Beukema gebracht en daar om 18.45 uur voor de ogen van de aanwezige fabrieksarbeiders gefusilleerd. Rienold Terpstra was veehoudershulp en ongehuwd. Hij woonde in Doezum.

De volgende vier vermiste slachtoffers zijn gefusilleerd op de schietbaan van Het Kalverdijkje te Leeuwarden. De lichamen werden volgens getuigen richting Groningen en Haren gebracht.

31 Bouke de Vries, 35 jaar.

Bouke de Vries deed met vele anderen op zaterdagavond 1 mei 1943 mee aan de melkstaking te Oudega-W. Hij was op een boot gesprongen die melkbussen vervoerde en leegde de bussen in het meer. Bouke dook onder, evenals enkele anderen die hadden meegedaan. Toen werd zijn vrouw Grietje op maandagmorgen 3 mei 1943 meegenomen, terwijl thuis drie kleine kinderen achterbleven. Van andere stakers waren ook al familieleden als gijzelaar meegenomen. Dit kon Bouke niet aanzien, en meldde zich vrijwillig op 4 mei 1943. Andere gijzelaars waren al weer vrijgelaten, maar Bouke werd als leider gezien. Bouke werd standrechtelijk tot de doodstraf veroordeeld op het Oud Burger Weeshuis (SD-kantoor, waarheen het Standrecht was verhuisd vanwege de lang aanhoudende onrusten in Friesland) te Leeuwarden en samen met Dirk Fokkens op 4 mei 1943 om 21.30 uur op het Kalverdijkje te Leeuwarden gefusilleerd. Bouke de Vries was vrachtrijder en woonde met zijn jonge gezin in Oudega (Wymbritseradeel).

Boeken

Bouwman P.J. De April-Meistaking Den Haag Nijhoff

Uit een dagboek

Bron: 404

Zaterdag 1 mei 1943

Wij beleven momenteel rare dagen. Er is in ons land, voor zover wij dit weten, een algemene staking uitgebroken. Het hele voormalige Nederlandse leger moet weer op komen om zich op te laten sluiten en nu is die staking het gevolg. Foeke heeft gisteren de hele dag niets gedaan. Hier in de buurt ligt alles stil. De winkelmannen komt ook niet meer en melk halen we bij de boeren, want de melk wordt niet opgehaald. Nu is Foeke zo even naar de fabriek geweest en er zit een proclamatie op de deuren geplakt. Als de mensen niet beginnen (te werken) worden er een aantal doodgeschoten.

Op 29 april wordt bekend dat alle mannen die in mei 1940 soldaat waren, als krijgsgevangene naar Duitsland moeten. Dan breekt op vrijdag 30 april in Nederland de april-mei staking uit. Een algemene staking tegen de Duitsers. Na een dag wordt er weer gewerkt. In Friesland staat die bekend onder de naam melkstaking. Hier wordt langer gestaakt. Bij de melkfabrieken staakt het personeel. Er wordt geen melk naar de fabriek gebracht. Bussen met melk die de melkrijder nog moet ophalen worden leeggegoten. De boeren verkopen een deel van de melk rechtstreeks aan de bevolking. De rest gieten ze in de vaart.

Vrijdag 7 mei

De staking is hier weer voorbij. Maandagmorgen is de fabriek weer begonnen en dinsdag woensdag en gisteren de andere bedrijven weer. Wij moeten 's avonds

om 8 uur binnen zijn. Eerst was dit 7 uur, maar dat zal voor het werk wel te schadelijk geweest zijn. De studenten die de verklaring dat ze loyaal tegen de Duitsers zullen zijn, niet hebben ondertekend, moeten ook opkomen. Hoe het allemaal nog eens een keer zal aflopen? Er zijn al verschillende mensen doodgeschoten. Uit de hele omgeving.

De Duitsers pakken de staking hardhandig aan. Samenscholing van meer dan vijf mensen wordt verboden. Duitsers schieten vanuit rijdende auto's zonder waarschuwing op groepjes mensen. Daarbij vallen 20 doden en tientallen gewonden. Er worden 192 mensen gearresteerd. De staking wordt in bloed gesmoord. Voor straf wordt de avondklok vervroegd naar 8 uur 's avonds. Dan moet iedereen binnen zijn. Op 7 mei moeten alle mannen zich bij het arbeidsbureau melden. Wie dat niet doet krijgt geen stempel op z'n distributiestamkaart en krijgt dus ook geen nieuwe distributiebonnen voor voedsel en kleding. Foeke werkt in een melkfabriek. Mannen die werken bij de voedselvoorziening krijgen vrijstelling van de plicht om in Duitsland te gaan werken.

De Jong

Deel 6 blz. (1975) 773>

DE APRIL-MEISTAKINGEN

blz. 772

Met uitzondering van het grootste deel van Zeeland en van delen van Zuid-Holland, Noord-Holland en Utrecht braken op vrijdag 30 april 1943 in het gehele land stakingen uit in fabrieken, werkplaatsen, kantoren en.....het platteland. De maat was vol.

blz. 773

GERUCHTEN

Er gonsden allerlei optimistische berichten. Zoals, in sommige delen des lands, dat koningin Wilhelmina de avond tevoren voor Radio Oranje gezegd zou hebben, dat de grote Geallieerde invasie spoedig te verwachten was, in andere dat die invasie al was ingezet, in weer andere dat de Engelsen zich reeds in Amsterdam bevonden. Regionaal was er toch in zoverre onzekerheid dat kleine groepjes die met hart en ziel de staking toegedaan waren (er gingen van hen gestencilde pamfletten uit waarin tot een algemene staking en tot volhouden aangespoord werd), besloten, een vertegenwoordiger naar het westen des lands te sturen om er zich van te vergewissen of daar óók gestaakt werd; zulke verkenningstochten werden van Hengelo, Eindhoven en Leeuwarden uit ondernomen - misschien ook van elders. Men ging dan per trein op weg, maar algemeen was de hoop, misschien wel de verwachting dat ook bij de Nederlandse Spoorwegen nog in de loop van die vrijdag het werk neergelegd zou worden. Dan zou eerst recht van een algemene, nationale staking gesproken kunnen worden! Bovendien zouden de Duitsers dan maar moeten zien, hoe ze met eigen middelen van het ene deel van het land naar het andere kwamen!

Alle bedrijven in Twente die op donderdagmiddag nog niet in staking gegaan waren, deden dat vrijdagochtend - ook Hazemeyer's Signaalapparatenfabriek. De grensarbeiders die dicht over de grens in Duitsland werkten, velen in Nordhorn, vertrokken niet; in één trein die wél wegreed, werd aan de noodrem getrokken en de inzittenden verspreidden zich door de velden. Bij de gemeenten werd, met uitzondering overigens van de openbare nutsbedrijven, niet gewerkt, de autobusondernemingen stakten hun diensten, winkels gingen dicht.

Op het Twentse platteland kwam de melkverwerking bij de zuivelfabrieken goeddeels (op die vrijdag voor vijf-zesde) tot stilstand: soms weigerden boeren hun melk aan de melkrijders mee te geven, soms kwamen die melkrijders niet opdagen, soms, als ze wèl met bussen melk bij de fabrieken verschenen, werd geweigerd, die bussen in ontvangst te nemen - het was een 'melkstaking', wijd en zijd zichtbaar (de schoorstenen rookten niet), zoals het land er nooit een gekend had.

De bedrijfsdirecties gedroegen zich over het algemeen passief, zoals ze ook donderdagmiddag gedaan hadden. Enkele fabrikanten waarschuwdde de arbeiders dat staken verboden was, maar de verontwaardiging en de behoefte aan een duidelijk protest die in de stakers leefden, werden door de meeste fabrikanten van harte gedeeld en dezulken hadden geen behoefte, zich met duidelijkheid en klem tegen het staken uit te spreken.

In de gehele rest van **Overijssel** kwam het die vrijdagochtend tot verspreide stakingen, vooral in het noord-westen waar het grote indruk maakte dat in de loop van de ochtend de bijna vierduizend arbeiders die in de Noord-Oostpolder werkten (zij waren er in barakken ondergebracht), allen naar huis bleken te gaan.

.....

[794] .

zaterdag 1 mei 1943

In Twente (waar de fabrikanten vóór half één 's middags lijsten met de namen van afwezige arbeiders en employé's bij de politiebureaus moesten inleveren) werd het werk door velen hervat - vele anderen bleven in staking. **De hoeveelheid bij de zuivelfabrieken afgeleverde melk was niet veel meer dan een derde van normaal, maar toch ruim tweemaal zoveel als de dag tevoren.** Ook elders in Overijssel werd minder gestaakt dan op vrijdag, in Genemuiden breidde de staking zich daarentegen uit. Dat laatste was ook het geval in Drente waar de stakingen in het veenkoloniale gebied zelfs een algemeen karakter aannamen.

In Friesland werd de 'melkstaking' vrijwel algemeen: op vrijdag was nog twee-derde van de normale hoeveelheid afgeleverd, op zaterdag was het slechts één-negende. Sommige boeren lieten de melk in de sloot lopen, vele andere gingen er toe over, haar tegen een normaal geachte prijs aan particulieren te verkopen; plaatselijk werden daar zelfs vaste verkooppunten voor georganiseerd. In de industriële bedrijven in Friesland namen de stakingen evenwel af, behalve in het noorden. Over het algemeen bleef de stemming fel. Een vooraanstaande figuur uit de LO die naar Leeuwarden onderweg was, kon zijn fiets alleen gerepareerd krijgen doordat hij zei dat hij aan een illegale bespreking over de staking moest deelnemen.

Ook in **Groningen** (waar doorgestaakt werd, maar minder intensief) was de atmosfeer geladen.

In **Gelderland** werd doorgestaakt, alsook in het grootste deel van **Limburg** waar evenwel zaterdagavond bij de mijnen op dringend verzoek van de directies meer dan de helft van de arbeiders weer kwam opdagen. **Noord-Brabant** staakte door. In Zeeland werden de beperkte stakingen die daar vrijdagmiddag nog gaande waren, afgeblazen, maar hier kwam het opeens tot een algemene staking op Noord-Beveland. In de provincie **Utrecht** werd iets minder gestaakt dan op vrijdag. In **Zuid-Holland** beperkten de voortgezette stakingen zich tot de streek van de Noord en Merwede, in **Noord-Holland** werd op zaterdag alleen gestaakt in Krommenie/Wormerveer, in het tuinderijgebied benoorden Alkmaar en in het grootste deel van West-Friesland.

Onderdrukking en Verzet

Deel 3 blz. 605

[794] de omtrek woonden, was ` voor de dorpsbewoners vaak al aansporing genoeg. De geruchten drongen tot in de kleinste gehuchten door. **'s Avonds waren er al boeren die met elkaar overlegden hoe zij zich ten opzichte van het melkrijden -van de boerderij naar de zuivelfabriek - zouden gedragen. Velen zetten de volgende morgen geen melk aan de weg. Soms bleef de wel neergezette melk staan omdat de melkrijder niet kwam. Soms kwam de melkrijder wel, maar werd hij door de fabriek teruggestuurd.**

En de spoorwegen? Er was enig overleg op de stations, men wachtte op het sein dat van bovenaf moest komen. Het kwam niet. - Wat kwam was de *Ordnungspolizei*.

In Hengelo was zij er Donderdagavond al. Zo enthousiast Twente een dag tevoren, of nog slechts enkele uren geleden, was geweest, zo neerslachtig was het Vrijdagmiddag. De decreten inzake de afkondiging van het standrecht, laat in de middag aangeplakt, maakten duidelijk, dat het niet kón. In de nacht van Zaterdag op Zondag werden fabrieksdirecteuren en voormalige vakbondbestuurders van hun bed gelicht. Andere arrestaties volgden. Het *Politie-standgericht* sprak in Hengelo zes doodvonnissen uit die door de kogel werden voltrokken.

Maar in die stad werkte men al weer, nog eer dat bloed was gevloeid: zo machtig kan in een onderdrukt land zonder wapens het salvo van een vuurpeloton zijn.

Noord-Holland hadden de nodige eenheid in de bevolking - die daar toch al een gemengd karakter draagt - illusoir gemaakt.

Als men dan bedenkt dat het niet-staken der spoorwegen overal reeds een verslappende invloed had en dat het uitblijven van iedere aanwijzing van de zijde der regering te Londen bijzonder remmend werkte, dan zal men begrijpen dat het in de grote steden en de kustgebieden eenvoudig niet tot een algemene staking komen kon. In sommige delen van het land gebeurde zo veel te meer. Ondanks de matigende invloed, die in geheel Friesland de verzetsgroepen, veelal in onderling contact, gepoogd hebben uit te oefenen - vooral omdat Radio Oranje zweeg en zij van de spoorwegen niets verwachtten - is daar Zaterdag 1 Mei'43 een geweldige deining ontstaan, op een tijdstip dus waarop elders de manifestatie reeds verliep. De beweging was er zo hevig dat de rondrazende pantserwagens op het land nauwelijks indruk maakten. In sommige plaatsen werd het standrecht volstrekt genegeerd.

Er werden sabotagedaden gepleegd en de werkwilligen werden bedreigd. Wat het zeggen wilde dat er fusilleringen plaatsvonden drong in enkele uithoeken eenvoudig niet door. Hier en daar zelfs laaide het verzet op 4 Mei, na de represailles, nog weer eens opnieuw op. In een enkel dorp keerde de rust pas drie dagen daarna terug.

De bloedigste gebeurtenissen uit die dagen voltrokken zich intussen niet in Friesland, maar in het dicht bij de Friese grens gelegen Groningse dorp Marum. Om de melkleveranties, die zouden worden hervat, te beletten had men in de nacht van 2 op 3 Mei melkwagens en -boten onklaar gemaakt en op enige plaatsen, nog wel in de buurt van een Duitse stelling met een tamelijk sterke bezetting, bomen over de weg gelegd. Een *Feldwebel*, met enige manschappen en een machinegeweer op zoek naar enkele arbeiders, die bij de Duitse verdedigingswerken waren betrokken, stuitte op een omgehakte boom en arresteerde daarop op het erf van de

Behalve in Friesland en in de Groninger veenkoloniën is er langdurig gestaakt in de noord-westelijke hoek van Brabant, waar de bevolking van Oosterhout eerst op 8 Mei weer aan het werk toog. Ook in enkele verspreid liggende plattelandsgemeenten elders in het land heeft men het lang volgehouden meest nabij gelegen hoeve een tiental personen, die, met enige andere arrestanten, een paar uur later werden overgeleverd aan een overvalwagen van de *Sicherheitspolizei*. Er vielen in Marum die dag achttien doden, waaronder een dertienjarige jongen. In dezelfde provincie, 's avonds op dezelfde dag, werden te Hoogezand vijf stakers tegen de muur van een fabriek neergeschoten. De volgende middag werden drie arbeiders van de aardappelmeelfabriek „De Woudbloem" in het daar in de buurt gelegen dorpje Scharmer gefusilleerd.

Men moet toegeven dat de Duitsers, die het bij gebrek aan voldoende politietroepen van intimidatie hebben moesten, het instrument der schrik aanjaging bekwaam hebben gehanteerd. Veelal hebben zij de stakers tot het opgeven van hun actie kunnen brengen door de **fabrieks-directeuren** voor het herstel van de rust verantwoordelijk te stellen. Ook de biljetten, waarop de bevolking de namen van gefusilleerden te lezen kreeg, misten meestal hun uitwerking niet. Vaak waren reeds de plakaten met de strenge bepalingen van het standrecht intimidatie genoeg.

Er zijn in het land ongeveer tweehonderd doden gevallen en toch moet men zeggen, dat de meeste plaatselijke bevelvoerders zich matiging hebben opgelegd en dat zelfs duidelijke schoeljes onder hen min of meer ingetogen zijn gebleven. In Genemuiden, waar de mattenvelechters zich niet wilden laten intimideren, waarop op 3 Mei de gebeurtenissen een dramatisch verloop dreigden te nemen, hebben zij de drie en twintig arrestanten, die onder zware bewaking uit het dorp werden weggeleid, de volgende dag naar huis teruggestuurd. Ook elders hebben zij represailles, waartoe reeds besloten was, nagelaten. Vaak namen zij, als de orde op Zaterdag 1 Mei niet meer te herstellen was, genoegen met de verklaring van directies en burgemeesters dat deze er voor zouden zorgdragen dat iedereen Maandag weer aan het werk ging. En al zijn er gevallen bekend, dat zij naarstig naar de raddraaiers hebben gezocht, in andere gevallen hebben zij een onderzoek naar de initiatiefnemers achterwege gelaten. Zelfs hebben zij dikwijls aanwijzingen, hun door NSBers gegeven, voor kennisgeving aangenomen. Honderden vooraanstaande boeren en ambtenaren, in Brabant in de nacht van 3 op 4 Mei van hun bed gelicht en bij hele vrachtwagens tegelijk naar Vught overgebracht, werden enige dagen later vrijgelaten.

Wij zien het Duitse optreden gedurende deze dagen dan ook niet als het begin van de algemene terreur, die in de laatste oorlogsjaren over ons land heeft gewoed - hoezeer ook kleine despoten zich aan terreur hebben schuldig gemaakt -, maar eerder als de laatste hardvochtigheid van de bezetter, welke nog aan redelijke proporties doet denken ten opzichte van de tegenstribbelingen in het door hem onderworpen gebied.

Verloop van stakingen verder beschrijven

Blz 808

zg. strafmaatregel; vier weken lang werd het – toch al kleine – boterrantsoen ingehouden; men moest dat, aldus een officiële bekendmaking, aan de 'melkstaking' wijten.